

Russian Naval Forces #OSINT

Feb 17, 2022

H I Sutton & Damien Symon

Twitter: @CovertShores, @detresfa_

Black Sea & Mediterranean
Significant Anti-Ship Capabilities
- A2/D2

- SLAVA Class Cruiser**
16 x P-1000 Vulkan (SS-N-12 SANDBOX) Missiles
- Improved Kilo Class Submarine**
~4 x 3M54K Kalibr (SS-N-27 SIZZLER) Missiles, Torpedoes
- Bastion-P Missile Complex**
2+ x P-800 Oniks (SS-C-5 STOOGIE) Missiles
- Tu-22M3 BACKFIRE-C Naval Bomber**
3 x Kh-22 (or possibly Kh-32) Missiles
- MiG-31K FOXHOUND Strike Aircraft**
1 x Kinzhal hypersonic missile
- Amur Class Repair Ship**

Representation of Locations Are Approximate. Image Not To Scale. Data Based On Open Sources (OSINT)

De oorlog op zee

Maritieme operaties van Rusland tegen Oekraïne

A. Marshal... 2 x Destroyer...
B. Varyag... 1 x Destroyer...
C. Moskva...
D. Kilo Class submarine on patrol in Eastern / Central Med. Exact position not known, TBC
E. Kilo Class submarine on patrol in Eastern / Central Med. Exact position not known, TBC
F. Kilo Class submarine Rostov-na-Donu. Likely arrived Sevastopol (TBC)
G. Kilo Class submarine, observed in Sevastopol Feb 10
H. Kilo Class submarine, observed in Sevastopol
I. Kilo Class submarine, observed in Sevastopol
J. Bastion-P missiles deployed near Tartus. Current status TBC
K. Bastion-P missiles anticipated deployed near Sevastopol, C
L. Bastion-P missiles anticipated deployed near Sevastopol, C
M. MiG-31K FOXHOUND fighters reported at Khmeimim Air Base
N. Tu-22M3 BACKFIRE-C bombers reported at Khmeimim Air Base

Hoewel de militaire operaties op land de meeste aandacht krijgen, heeft de oorlog tussen Oekraïne en Rusland ook een maritieme dimensie. Uit open bronnen is moeilijk te achterhalen wat er daadwerkelijk op zee gebeurt, zowel van Oekraïense als van Russische zijde. Maar over een aantal acties in de maritieme dimensie wordt toch met enige consistentie bericht waaruit het een en ander, met voorzichtigheid, te destilleren is.

En ondanks dat er geen goed en compleet beeld is van de daadwerkelijke situatie, is het interessant om een aantal Russische activiteiten op zee onder de aandacht te brengen. Niet zozeer om daarover een mening te vormen, omdat dit op basis van onduidelijke open bronnen niet kan, maar om een aantal onderwerpen te belichten die niet vaak voorkomen in tegenwoordige maritieme operaties. Deze bijdrage start met twee inleidende opmerkingen en gaat vervolgens in op een aantal opvallende Russische activiteiten op zee. In dit artikel is een selectie voetnoten afgedrukt; de volledige bronannotatie is te vinden op www.kvmo.nl.

Maritiem-strategische context

Naast losse acties en incidenten bestaat de vraag wat eigenlijk het militair-strategische doel van de inzet van de Russische zeestrijdkrachten is. Opvallend is dat we dagelijks wetenschappers en ex-generaals aan het woord zien over de militaire strategie op land, maar geen visies horen over de mogelijke maritieme strategie die de Russische marine in dit conflict drijft. Dat laat ons enigszins in het duister over de context waarin acties, incidenten en bewegingen op zee verklaard kunnen worden. Sinds de start van de militaire operaties spelen de Russische zeestrijdkrachten volgens verschillende commentatoren vooral een



maritieme afschrikking om andere staten op afstand te houden. Om dat te bereiken, hebben Russische eenheden een mate van controle nodig over relevante maritieme gebieden, waaronder tenminste de Zee van Azov en het noordelijke gedeelte van de Zwarte Zee.

De zee van Azov als politiek doel

Naast ondersteuning van de militair-strategische doelen op land, is er wellicht nog een Russisch politiek doel inzake de zee zelf. Een dispuut over het bezit en de status van de Zee van Azov loopt sinds de Oekraïense onafhankelijkheid in 1991.⁴ Toen in 2014 de Straat van Kerch - het eerste knelpunt voor Rusland om naar de oceanen te komen - en de Krim feitelijk in handen van Moskou kwam, kreeg het een grotere mate van controle over dit zeegebied, dat verder werd verstevigd door de bouw van een brug over de zeestraat. De zuidzijde van de zee is daarmee onder Russische controle. De beoogde landaansluiting tussen de Krim en de Donbas betekent ook dat Oekraïne volledig van de Zee van Azov wordt afgesloten. Wanneer Oekraïne gedwongen wordt die gebieden af te staan zet

‘Hoewel de scheepvaart klem zit, is momenteel geen sprake van een blokkade in zeeoorlogsrechtelijke zin’

dat mogelijk ook het dispuut over de Zee van Azov in ander daglicht. In ieder geval heeft Rusland dan volledige controle over dit zeegebied. De Zee van Azov levert voor Moskou onder meer toegang tot een aantal rivieren en de Kaspische Zee, verzwakking van de Oekraïense economie door het verlies van havens en een feitelijke stap naar de gewenste Russische binnenzee. Op een binnenzee zouden dan buitenlandse oorlogsschepen geweerd kunnen worden. Kortom, de focus in deze oorlog hoeft niet alleen landwinst te zijn, maar ook winst over maritieme gebieden, waarover onenigheid bestaat.

Internationaalrechtelijke context

Een tweede opmerking betreft de internationaalrechtelijke context. Omdat sprake is van een internationaal gewapend conflict is het humanitair oorlogsrecht, en als onderdeel daarvan het zeeoorlogsrecht, van toepassing. In de landoperaties is volop aandacht voor het oorlogsrecht in de discussies over aanvallen op militaire doelen en civiele objecten en de behandeling van krijgsgevangenen en burgers. Naast de verplichtingen uit het oorlogsrecht, die ook op aanvallen door oorlogsschepen van toepassing zijn, betekent de toepasselijkheid van het zeeoorlogsrecht dat oorlogsbodems van de betrokken partijen bevoegdheden (*belligerent rights*) verkrijgen. Bijzonder is dat deze *belligerent rights* zich voornamelijk richten op de civiele scheepvaart van zowel de tegenstander als neutrale staten. Onder bepaalde voorwaarden kunnen oorlogvoerenden op zee namelijk gebruik maken van rechten zoals het stoppen, visiteren, onderzoeken, de-routeren, in beslag nemen van goederen en schepen en het kunnen afdwingen van blokkades. Met deze juridische bril moet dus naar de acties van partijen op zee gekeken worden.

ondersteunende rol bij de landoperatie.¹ Net als aan de landzijde, ging de aanloop naar de oorlog gepaard met een concentratie van eenheden onder het mom van oefeningen in de Zwarte Zee. Voormalig SACEUR admiraal James Stavridis meende bij het uitbreken van de oorlog dat: *‘The Russian Black Sea fleet is essentially a holding force directed against the Ukrainian military south of Ukraine. Assuming Putin’s ground offensives don’t bog down – which will depend on the quality of Ukrainian resistance – they will probably limit their participation to surface-to-surface missile strikes.’*² In een ander interview stelt hij: *‘And if the Russian offensive is slowed or stopped in central Ukraine, look for Russia to use an amphibious assault to put troops ashore behind the lines of the Ukrainians.’*³ Op basis van de gebeurtenissen tot nu toe en aanwezigheid van type schepen kan een mogelijke strategie zijn om ondersteuning te leveren aan de landoperaties vanuit zee door middel van aanvallen en logistieke ondersteuning, door landingen uit te voeren, en in een breder maritiem theater, ook buiten de Zwarte Zee, te positioneren voor

Om de bespreking van de acties en incidenten op zee (tot begin april) wat structuur te geven, onderscheid ik de Russische maritieme operaties in activiteiten voor het controleren van maritieme gebieden, activiteiten gericht tegen civiele scheepvaart en gevechtshandelingen tegen de tegenstander.

Controleren van maritieme gebieden

In dit conflict zou in feite over drie gebieden een mate van controle bereikt moeten worden: de Zee van Azov, de Zwarte Zee en de wateren voorbij de Straat van Bosporus.

De Zee van Azov

De controle over de Zee van Azov lijkt door tenminste drie acties te zijn bewerkstelligd. Ten eerste door het buitmaken van Oekraïense oorlogsschepen in de haven van Berdyansk.⁵ Ten tweede doordat Rusland bij het uitbreken van de oorlog heeft afgekondigd dat de navigatie voor de scheepvaart in de Zee van Azov is opgeschort. Ten derde door de navigatie in de Straat van Kerch te beperken. Schepen kunnen er wel uit, maar niet in.⁶ Samen met het wegvallen van logistieke aanvoerlijnen, de sluiting van Oekraïense havens⁷ en de geweldsdreiging van zowel Russische oorlogsschepen als de mogelijke aanwezigheid van zeemijnen, creëert de opschorting van navigatie een situatie waarin de scheepvaart klem zit tussen de vijandelikheden. De *International Maritime Organization* (IMO) heeft in deze zorgwekkende toestand gepleit voor een veilige maritieme corridor om schepen en hun bemanning veilig uit het oorlogsgebied te krijgen.⁸

We zien ook dat de term 'blokkade' in dit verband wordt gebruikt. Hoewel de scheepvaart klem zit, is momenteel geen sprake van een blokkade in zeeoorlogsrechtelijke zin. Zou dat wel het geval zijn, dan kon Rusland gebruik maken van bevoegdheden om schepen die de blokkade proberen te doorbreken, eventueel met geweld, te stoppen en in beslag te nemen. Maar daarvoor moet een blokkade eerst deugdelijk zijn afgekondigd⁹ en bovendien



Afbeelding van de losgeraakte zeemijn in Roemeense wateren. Zowel Rusland als Oekraïne hebben dit type mijn in het arsenaal, waardoor onduidelijk is wie de mijn gelegd heeft (Twitter, 28 maart 2022)

effectief en onwillekeurig worden gehandhaafd. Onwillekeurig betekent handhaven tegen elk schip, ongeacht de vlag waaronder deze voert. Voor de vereiste effectiviteit kunnen we aansluiten bij de woorden van Admiral Sir Herbert Richmond: '*[A] force strong enough to enforce obedience, and sufficiently distributed to make it risky to attempt to break through it, must command approaches to the ports or stretches of coast declared to be under blockade.*'¹⁰ Gebaseerd op open bronnen, is aan deze vereisten niet voldaan.¹¹ Civiele scheepvaart mag dan ook niet zonder meer worden aangevallen of in beslag worden genomen.

In dit verband is de vraag op zijn plaats of Rusland met de opschorting van navigatie een soort 'maritieme zone' heeft afgekondigd, zoals we die zagen tijdens de Falkland en Iran-Irak oorlogen in de jaren tachtig. Feit is dat de afkondiging effect heeft op de vrijheid van navigatie. De juridische implicaties van het fenomeen 'maritieme zones'

zijn in het internationaal recht nog niet geheel uitgekristalliseerd. Volgens het gezaghebbende *San Remo Manual* over de regels van oorlogvoering ter zee mag de vrijheid van navigatie als maatregel van *battlespace management* in de buurt van maritieme operaties gecontroleerd worden om te kunnen vechten en te verdedigen tegen dreiging en gevaarstelling.¹² In het algemeen moet het afkondigen van zones gebalanceerd worden tussen de militair-operationele noodzaak en de impact op het maritieme verkeer.¹³ De vraag is dan of het opschorten van het verkeer in de gehele Zee van Azov propor-



(Wikimedia Commons)

tioneel is. In ieder geval creëert het afkondigen van een zone geen afwijking van de verplichtingen van het oorlogsrecht, zodat koopvaardij schepen geen doelwit mogen worden. Bovendien creëert een zone geen bevoegdheden zoals die bij een blokkade zouden ontstaan.

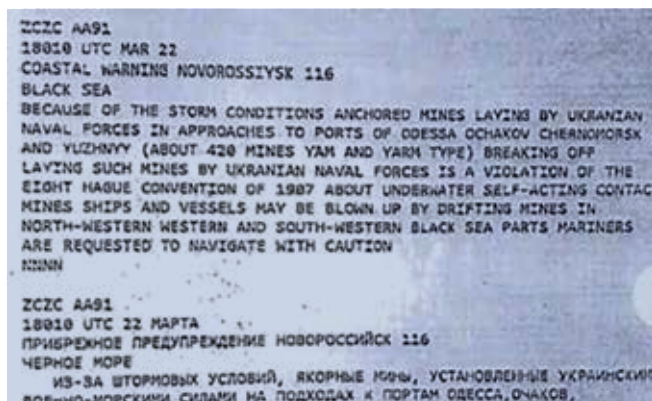
De Zwarte Zee

Inzake controle – in dit geval door het ontzeggen van zeegebieden – over de Zwarte Zee zijn twee onderwerpen vermeldenswaardig. Ten eerste het gebruik van zeemijnen. Verschillende bronnen geven aan dat de aanwezigheid van zeemijnen het onveilig maakt voor de scheepvaart om uit Oekraïense havens te vertrekken. Het Panamees gevlagde koopvaardij schip *Helt* zou op 3 maart nabij de haven van Odessa door een mijn zijn geraakt en gezonken.¹⁴ Naast enige consensus dat Oekraïne in de kustwateren nabij Odessa mijnen heeft gelegd, beschuldigen Oekraïne en Rusland elkaar sinds eind maart van het verantwoordelijk zijn voor losdrijvende mijnen.¹⁵ De waarschuwing daarover kwam van de Russische havenautoriteiten van Novorossiysk (foto 1), en werd overgenomen door NAVAREA III.¹⁶ Van wie de mijnen zijn is onduidelijk. Het Oekraïense ministerie van buitenlandse zaken reageerde op de waarschuwing en beschuldigingen met de volgende boodschap:

*'In addition to capturing and destroying civilian ships, bombarding the territory of Ukraine from the sea, Russia has come up with a new method of sea robbery, which is the use of sea mines as unguided drifting ammunition. It was these drifting mines that were discovered on March 26 and on March 28, 2022 off the coast of Turkey and Romania,...*¹⁷

Interessant is dat het Russische bericht verwijst naar het Haags Verdrag (no. VIII) uit 1907 over het gebruik van zeemijnen, ooit tot stand gekomen als gevolg van het gebruik ervan tijdens de Russisch-Japanse oorlog van 1904-1905. Op basis van dit verdrag zijn automatische contactmijnen niet verboden, maar wel aan beperkingen onderhevig.¹⁸ Het verdrag stelt dat mijnen die losdrijven onschadelijk moeten worden. Het is echter verboden mijnen te leggen wanneer deze niet binnen een uur na verlies van controle onschadelijk kunnen worden. Hoewel beide staten geen lid zijn van het verdrag, lijken de beperkingen op het leggen van losdrijvende contactmijnen gewoonterechtelijk geaccepteerd – en dus van toepassing – te zijn. De moeilijkheid blijft in dit conflict een dader te kunnen aanwijzen. Inmiddels hebben Turkije¹⁹ en Roemenië²⁰ acties ondernomen om de mijnen te ruimen.

Ten tweede is er de sluiting van de Straat van Bosporus. De Straat van Bosporus is na de Zee van Azov het tweede maritieme knelpunt voor Rusland om de oceanen te bereiken. Terwijl het eerste nu in handen van Rusland is, is het tweede knelpunt in handen van NAVO-lidstaat Turkije. Oekraïne verzocht Ankara aan het begin van de oorlog de Straat te sluiten. Turkije besloot vervolgens om deze voor alle landen af te sluiten.²¹ De vraag is in hoeverre – en vooral voor wie – het sluiten iets oplevert. Terwijl Russische oorlogsschepen nog mogen passeren om terug te



De NAVTEX van de havenautoriteiten van Novorossiysk²¹

keren naar hun thuishavens, krijgen oorlogsschepen van staten die niet aan de Zwarte Zee grenzen geen doorgang meer. Het positieve effect voor Rusland is dus dat er geen oorlogsschepen van derden dichterbij kunnen komen om bijvoorbeeld hun recht op vrije navigatie in de Zwarte Zee op te eisen en de Russische manoeuvreerruimte te verkleinen. Het recht op vrije navigatie, dat al beperkt is door het Montreux-verdrag, wordt nu nog verder beperkt. De grondslag om de Straat op deze wijze te sluiten, wordt ook betwist, bijvoorbeeld door James Kraska, een Amerikaanse professor van het *US Naval War College*.²² Maar het Turkse standpunt is nog niet feitelijk getest. De kennelijk geopperde Italiaanse hulp aan Roemenië zeemijnen te komen ruimen in de Zwarte Zee wordt met de positie van Turkije dus bemoeilijkt.²³ Maar anders dan dit, zien we verder ook geen berichten dat landen hun rechten op navigatie in de Zwarte Zee opeisen. Aanwezigheid aldaar lijkt even geen optie te zijn.

Activiteiten gericht tegen de civiele scheepvaart

Verschillende schepen zijn tijdens de duur van het conflict door de Russische marine in beslag genomen of aangevallen. Onder meer de *Namura Queen* (Panama), *Yasa Jupiter* (Marshall Eilanden), *Millennium Spirit* (Moldavië) en de *Banglar Samridhi* (Bangladesh) hebben oorlogsschade opgelopen.²⁴ Of het om daadwerkelijke gerichte aanvallen op de schepen gaat of dat sprake is van nevenschade door oorlogshandelingen is niet te duiden. Anders dan schade aan schip en bemanning, is over de daadwerkelijke toedracht nauwelijks iets bekend. Als uitgangspunt mag in ieder geval gelden dat civiele schepen uitgezonderd zijn van aanvallen, tenzij zij voldoen aan het criterium van een militair doel. Dit zou bijvoorbeeld het geval kunnen zijn met betrekking tot de aanval op het Maltees gevlagde schip *Apache*, dat volgens Moskou commandanten van het Azov-bataljon trachtte te evacueren.²⁵ Naast (vermoedelijke) aanvallen, zijn er ook schepen in beslag genomen. Twee incidenten zijn interessant om hier te belichten. De gelijktijdige inbeslagname van de *Afina* en *Princes Nicole* en het nemen van een Oekraïens SAR-schip.

Afina en *Princess Nicole*

Volgens verschillende bronnen waren de Oekraïens gevlagde koopvaardij schepen *Afina* en *Princess Nicole*



Het civiele vaartuig *Millennial Spirit* voer onder Moldavische vlag, toen het op 25 februari 2022 werd getroffen door granaten van vermoedelijk Russische oorlogsschepen (Twitter)

onderweg van Oekraïne naar Constanta (Roemenië) toen zij onderschept werden in de territoriale zee van Roemenië. De schepen zijn naar Sebastopol overgebracht. Het zeeoorlogsrecht staat toe dat civiele scheepvaart van de tegenstander in beslag mag worden genomen. Aangezien dit, anders dan bij buit ingeval van militair materiaal, om civiele schepen gaat, wordt vereist dat de rechtmatigheid van inbeslaggenomen vijandelijk gevlagde koopvaardij-schepen aan een rechterlijke instantie (prijsgerecht) wordt voorgelegd om de rechtmatigheid van de inbeslagname te toetsen. Het instellen van een prijsgerecht komt maar sporadisch voor. Voorbeeld zijn blokkadebrekers die de afgelopen jaren door Israël in beslag zijn genomen (waaronder een Nederlands gevlagd schip²⁶) en vervolgens ook voor een prijsgerecht gekomen. Het proces van prijsverklaring is door de rechter weliswaar ongebruikt, maar daardoor niet onverplicht geworden. Zou Rusland de schepen rechtmatig willen toe-eigenen, dan zouden de schepen moeten worden prijsverklaard.

'Zou Rusland de schepen rechtmatig willen toe-eigenen, dan zouden de schepen moeten worden prijsverklaard'

Wat dit incident verder bijzonder maakt, is dat de inbeslagname van de schepen kennelijk heeft plaatsgevonden in de territoriale zee van (NAVO-lidstaat) Roemenië. Onduidelijk is hoe de interceptie zich heeft voltrokken en of Russische oorlogsschepen daadwerkelijk in Roemeens territoriale wateren zijn geweest. Als regel geldt dat oorlogvoerende partijen geen oorlogshandelingen mogen verrichten in neutrale wateren. Daar wordt ook het in beslagnemen van vijandelijke koopvaardij onder begrepen. Interessant is dus dat de schepen op basis van vlag wel neembaar kunnen zijn, maar in dit geval tegelijkertijd de neutraliteit van een kuststaat Roemenië is geschaad. Er zijn (mij) geen berichten van officieel protest bekend. Het Haagse Verdrag no. XIII (dat centraal figureerde in de *Battle of River Plate* ter achtervolging van de *Graf Spee*), stelt dat een neutrale kuststaat als maatregel tegen de schending van de neutraliteit oorlogsschepen en de bemanning die zich in de territoriale zee bevinden mogen interneren. Duidelijk is dat daarvan in dit geval geen sprake is geweest. Een meer politieke kwestie in deze context zou zijn hoe het nemen van maatregelen ter garantie van mari-

tieme neutraliteit mogelijk op gespannen voet staat met het leveren van wapens aan één van de partijen.

SAR-kustreddingvaartuig

Op 26 februari werd het Oekraïens kustreddingvaartuig *Sapfir* door de Russische marine inbeslaggenomen en naar Sebastopol overgebracht.²⁷ De bemanning werd gedetineerd. Het kustreddingvaartuig is geen oorlogsschip, maar wel in dienst van de staat. Aangezien de Tweede Geneefse Conventie bepaalt dat kustreddingvaartuigen dezelfde bescherming hebben als hospitaalschepen, kunnen zij niet in beslag worden genomen zolang zij zich aan hun humanitaire taak houden.²⁸ Via verschillende bronnen kunnen we het lot van het SAR-schip volgen. Eén nieuwsbericht meldt dat de bemanning op 24 maart is uitgeruild tegen krijgsgevangenen van de Russische marine.²⁹ En op de facebookpagina van de Oekraïense vicepremier staat:

*'...today we sent 11 civilian Russian sailors to the Russians that we rescued from a flooded ship near Odessa. As a result of this exchange, 19 Ukrainian civilian sailors are returning home from the Sapphire rescue ship, who were captured by the occupants in an attempt to take our military from the Zmiiny island. Under terms of exchange, the rescue ship itself will also be returned to Ukraine and will be sent to the port in Turkey.'*³⁰

Vijandelijkheden tegen de tegenstander

Vooralsnog lijken er geen momenten te zijn geweest waarin marinevaartuigen het onderling tegen elkaar hebben opgenomen. Het Oekraïense oorlogsschip *Hetman Sahaidachny* schijnt door de eigen bemanning tot zinken zijn gebracht, om dit niet in Russische handen te laten vallen. Een Oekraïens patrouilleschip is aangevallen en gezonken, maar door een aanval van de Russische luchtmacht.³¹ Andere Oekraïense vaartuigen zijn zoals gezegd volgens de Russen in Berdyansk buitgemaakt.³² Het verlies van een Russisch oorlogsschip³³ op 24 maart in diezelfde haven, is evenmin door toedoen van Oekraïense oorlogs-



Het zwaar beschadigde oorlogsschip *Moskva* vlak voordat zij zonk, 15 april 2022 (Mike Right, Twitter)

scheper. Midden april zonk het Russische oorlogsschip *Moskva* na beschadigd te zijn door vermoedelijk *Neptune anti-ship* raketten vanaf de kust en eerder werd een Russische patrouilleboot beschadigd door beschietingen vanaf de kust. Wel is sprake van het uitvoeren van aanvallen vanuit zee op landdoelen.³⁴ De persvoorlichter van het Pentagon stelde op 21 maart: *'We have seen indications that some of the bombardment around Odessa is coming from the sea from surface combatants. I couldn't tell you exactly what munitions and how many and what they're hitting.'*³⁵ Volgens hem hebben ook landingen vanuit zee nabij Marioepol plaatsgevonden.³⁶

Tenslotte

Deze bijdrage heeft aandacht gegeven aan de maritieme dimensie van de oorlog met een opsomming van een aantal opvallende acties en incidenten op zee. In dit stadium -midden april- is niet te voorspellen hoe de oorlog ter zee verder zal verlopen en of bijvoorbeeld Odessa zal vallen met ondersteuning vanuit zee, of dat Poetin uiteindelijk de Zee van Azov voor zich weet te winnen. Wordt vervolgd...

KLTZ(LD) M.D. (Martin) Fink is Hoofd Juridische Zaken van de Koninklijke Marechaussee. Deze bijdrage is op persoonlijke titel geschreven.

Noten

- 1 A.C. Stam, 'The Naval war for Ukraine', 28 maart 2022. <https://mil-lercenter.org/naval-war-ukraine>; <https://news.usni.org/2022/02/24/russian-navy-has-limited-role-in-initial-invasion-of-ukraine>
- 2 <https://news.usni.org/2022/02/24/russian-navy-has-limited-role-in-initial-invasion-of-ukraine>
- 3 <https://thehub.ca/2022-03-02/admiral-james-stavridis-on-russias-ukraine-invasion/>
- 4 Uitgebreid: <https://warsawinstitute.org/wp-content/uploads/2018/12/Russias-Strategic-Considerations-on-the-Sea-of-Azov-Warsaw-Institute-Special-Report.pdf>
- 5 https://vpk.name/en/587389_captured-ukrainian-ships-and-boats-in-berdyansk.html
- 6 <https://www.standard-club.com/knowledge-news/ukraine-russia-port-update-4179/#:~:text=Navigation%20in%20the%20sea%20of,allowed%20within%20the%20port%20limits>
- 7 Zie brief van Oekraïne aan IMO (no. 4518), 26 februari 2022.
- 8 <https://www.imo.org/en/MediaCentre/PressBriefings/pages/ECSStatement.aspx>
- 9 San Remo Manual, secties 93-94.
- 10 H. Richmond, *Sea Power in the modern world* (Londen, 1934), 68.
- 11 Uitgebreider M.D. Fink, *The War at Sea: Is there a naval blockade in the sea of Azov?* in *Articles of War*, Lieber Institute Westpoint. 22 maart 2022.
- 12 San Remo Manual, sectie 108.
- 13 San Remo Manual, sectie 106.
- 14 <https://www.standard.co.uk/news/world/cargo-ship-ukraine-coast-russia-b985842.html>
- 15 <https://www.reuters.com/world/europe/ukraine-says-russia-planting-mines-black-sea-shipping-perils-grow-2022-03-30/>
- 16 NAVAREA III, 2022/118, 2022/122, 2022/127, 2022/126.
- 17 <https://interfax.com.ua/news/general/819338.html>
- 18 Discussie bestaat in hoeverre andere soorten mijnen onder dit verdrag kunnen of moeten vallen.
- 19 <https://www.reuters.com/world/middle-east/turkey-finds-mine-close-border-with-bulgaria-2022-03-28/>
- 20 <https://www.washingtonpost.com/world/2022/03/28/turkey-romania-naval-mines-black-sea-ukraine-war/> & <https://www.navalnews.com/naval-news/2022/04/turkish-mpa-detects-the-3rd-sea-mine-off-turkey-coast-in-the-black-sea/>
- 21 <https://news.usni.org/2022/02/28/turkey-closes-bosphorus-dardanelles-straits-to-warships>
- 22 J. Kraska, *Can Turkey Legally Close Its Straits to Russian Warships? It's Complicated*, in *Foreign Policy*, 1 maart 2022. <https://foreignpolicy.com/2022/03/01/turkey-black-sea-straits-russia-ships-ukraine-war/>
- 23 <https://www.navalnews.com/naval-news/2022/04/italy-plans-to-send-two-mcm-vessels-to-romania/>
- 24 <https://www.fleetmon.com/maritime-news/2022/37481/bangladesh-bulk-carrier-hit-russian-navy-missile/>
- 25 <https://www.maritime-executive.com/article/russian-navy-fires-on-turkish-owned-bulker-near-mariupol>
- 26 *De Zaytouna-Oliva*.
- 27 <https://odessa-journal.com/the-invaders-forcibly-lead-the-stolen-rescue-ship-sapphire-to-sevastopol/>
- 28 Artikel 27 GC II.
- 29 <https://www.iss-shipping.com/news/the-latest-shipping-update-on-ukraine-black-sea-and-turkish-straits-e7d87812-3d91-4b4b-9f83-d665d8ad6892>
- 30 <https://www.facebook.com/vereschuk.iryana/posts/1868490826670765>
- 31 *De Slavyansk* (P190), op 3 maart, nabij Odessa.
- 32 <https://www.navyrecognition.com/index.php/naval-news-archive/2022/march/11526-list-of-ukrainian-navy-ships-would-have-been-destroyed-or-captured-by-russian-armed-forces.html?fbclid=IwAR1Je92dgmwOSwhYl4Wg2jJLcDhMRpNWVpTU0tqtMvAjCoUQu2g5BbNjgg>
- 33 *De Saratov*. Twee andere oorlogsscheperen schijnen ook beschadigd te zijn.
- 34 <https://www.thedrive.com/the-war-zone/44443/these-are-the-standoff-missiles-russia-used-to-open-its-war-against-ukraine>; <https://news.usni.org/2022/03/22/new-videos-show-russian-navy-firing-8-naval-cruise-missiles-from-the-black-sea>; <https://defenceindepth.co/2022/03/17/the-role-of-naval-forces-in-russias-war-against-ukraine-and-its-implications%Ef%BF%BC/>.
- 35 <https://www.defense.gov/News/Transcripts/Transcript/Article/2973449/pentagon-press-secretary-john-f-kirby-holds-a-press-briefing/>
- 36 <https://news.usni.org/2022/02/25/russian-navy-launches-amphibious-assault-on-ukraine>